

Тема. Віра в майбутнє нації (за поемою Т. Шевченка «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнє посланіє»).

**Автор: Марушкевич Лариса Василівна,
учитель Рівненської ЗОШ №23**

Мета. У ході аналізу поеми домогтися залучення учнів до пошуку та усвідомлення суті Шевченкових національних пророцтв. Розвивати творчу мотивацію, навички виразного читання, уміння аналізувати текст, розуміти його образну символіку, узагальнювати результати досліджень у ході індивідуальної, групової та колективної роботи. Розширювати через усвідомлення понять «нація», «космополітизм» світогляд школярів. Плекати національну самосвідомість учнів, відчуття причетності до долі рідного народу, держави.

Цілі уроку

Учні повинні знати:

- ідейно-тематичне спрямування твору;
- жанрову специфіку;
- проблематику;
- місце і значення твору у доробку письменника.

Учні повинні вміти:

- пояснювати назву твору;
- визначати адресата послань;
- виявляти основні проблеми;
- висловлювати й обґрунтовувати власне ставлення до прочитаного.

Тип уроку. Урок-дослідження (спарений урок).

Методи і прийоми: евристична бесіда, виразне художнє читання, самостійна індивідуальна та робота в групах, парах, мозкова атака, створення ситуації успіху.

Обладнання: картки для індивідуальної та групової роботи, таблиця "Шлях до вирішення національного питання".

Високо над нами підняв Шевченко поетичне світло своє – і стало видно по всій Україні, куди з нас кожен мусить простувати.

П. Куліш

Хід уроку

I. Мотиваційний етап.

1. З'ясування емоційної готовності до уроку. (Визначити настрій за допомогою 2-3 прикметників).

2. Актуалізація суб'єктного досвіду.

– Прочитайте епіграф уроку.

– Як ви гадаєте, чи усвідомили сьогоднішні українці своє місце серед інших народів? Чи знають, що робити із незалежністю, яка далася такою нелегкою ціною?

– Висловіть передбачення: «Я думаю, що виучуване на уроці мені потрібне, тому що ...».

Одне із учнівських передбачень: «... я українець і вболіваю за долю свого народу та держави».

II. Цілевизначення та планування.

1. Повідомлення теми та завдань уроку.

– Предмет нашого дослідження – поема «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє» – центральний твір періоду «Трьох літ». Тема уроку – «Віра в майбутнє нації».

– 1845 рік – час його написання – відомий літературознавець

Є. Сверстюк назвав “роком високого сонця України”. Саме тоді були написані твори, що стали духовним і державотворчим дороговказом українцям.

III. Опрацювання навчального матеріалу.

– Автор сам визначає жанр свого твору. Звернімося до заголовка: назвіть жанр поеми. (Послання).

– Пригадайте визначення послання.

Послання – це віршований літературний твір, написаний у формі листа або звернення до якоїсь особи чи багатьох людей.

– Тема уроку пов'язана із поняттям „нація”.

Робота в парах. Обміняйтеся думками про те, що воно означає?

– Давайте звіримо ваші міркування зі словником.

Учень-літературознавець зачитує і записує на дошці, а діти переписують у зошити.

Нація (від лат. *natio* – народ) – 1) форма історичної спільності людей, що об'єднані між собою спільною мовою, походженням, психологією, культурою, ментальністю, побутом; - 2) країна, держава.

– Звернімося до назви твору:

- Чи не Шевченкове розуміння нації закладено у ній?

- Кого включає ця історична спільність людей? (Мертвих, живих, ненароджених).

- Який між ними існує зв'язок? (Духовний).
- Який час охоплює послання? (Минуле, теперішнє, майбутнє).
- Який часовий проміжок вказує, що воно стосується і нас із вами? (Майбутнє).

- Отже, яке Шевченкове розуміння нації? Сформулюйте його на основі словникової статті та проаналізованого. (Нація – це історична спільність минулих, теперішніх і майбутніх поколінь, об'єднаних духовним зв'язком). Учні записують у зошит.

- Хто ж є адресатом поеми, виходячи із заголовка? (Нація).

Отже, адресат – узагальнено-збірний образ (українська нація).

– Зіставте заголовок і текст та з'ясуйте, чи однакове коло осіб, кому автор адресує своє послання і з ким веде уявний діалог? Чи є конкретні імена, особи? Відповідь: «Ні» .

Створення ситуації успіху.

Приєм "Упізнай героя".

Автор не називає конкретних осіб, а використовує прийом перифразу, тобто описує істотні ознаки. Пропоную за почутими цитатами визначити конкретного адресата.

I. а) "Людей запрягають В тяжкі ярма. Орють лихо, лихом засівають";

б) "... шкуру дерете з братів незрячих, гречкосіїв...".

Хто це? (тогочасне панство).

II. а) "Якби ви вчилися так, як треба...":

б) "І в слов'янофіли так і претесь... І всі мови Слов'янського люду – Всі знаєте".

Хто це? (освічена частина суспільства – інтелігенція).

Отже, конкретний адресат – панство та інтелігенція.

- Чому саме цей прошарок із нації виділяє Шевченко?

- Чи можна їх назвати національною елітою? Ваше розуміння цього слова?

Обговорення у парах, робота зі словником.

Запис на дошці та у зошитах.

Еліта (фр. elite – найкраще, добірне) – найкращі представники якої-небудь частини суспільства, суспільної групи.

- Яка роль еліти у становленні нації і держави? (пригадайте поему "Великий льох", символічний образ маяка, призначення якого ніяк не розуміли і не хотіли зрозуміти три лірники, що уособлюють тогочасну еліту).

– Зіставте свої міркування із цитатою Гр. Ключека (індивідуальне завдання: знайти у книзі Гр. Ключека "Поезія Т. Шевченка: сучасна інтерпретація").

"Роль національної еліти в становленні нації і держави величезна. Можна говорити – визначальна... Еліта виконує в тілі нації найголовніші життєзабезпечувальні функції. Вона оцінює сучасне, накреслює перспективи на майбутній розвиток, виробляє суспільні

ідеали, посилає в народ певні вольові імпульси, які матеріалізуються в цілеспрямовані діяння тисяч і мільйонів громадян”.

- Поміркуйте, зіставивши дві часові площини: час Шевченка і сьогодні, - чи була і чи існує єдність між національною елітою і простим народом у справі державотворення?

Робота із таблицею “Шлях до вирішення національного питання”

Україна		Україна	
національ-на еліта	простий народ	національ-на еліта	простий народ

- Погляньте на подані схеми і скажіть, до чого прагнув Шевченко, пишучи твір? Слова підтвердіть цитатою.

Учні зачитують:

Обніміте ж, брати мої,
Найменшого брата, –
Нехай мати усміхнеться,
Заплакана мати.

- Де тут зображено реальність, а де мрію Шевченка? (Учитель дописує над першою схемою – реальність, над другою - мрія).

– Отже, яке найголовніше завдання сьогоднішнього уроку? (Дослідити шляхи об’єднання суспільства через звернення до еліти).

Учні записують у зошит та на дошці.

- Навіщо нам читати послання? (Щоб з’ясувати, як можна цього досягнути).

- Звернімося ще раз до епіграфа. Чи можливе майбутнє України без вирішення цього завдання? (Ні).

Мозковий штурм.

- На основі первинного прочитання і осмислення твору сформулюйте ряд питань, давши відповідь на які, можна розкрити основну проблему.

Учні висловлюються, результати записують на дошці та у зошитах.

Дослідити шляхи об’єднання суспільства через звернення до еліти:

а) щирість і лицемірство панівної верхівки;

б) ставлення до “свого” і “чужого”;

в) осмислення уроків національної історії;

г) кривда України з боку самих же українців та мрії про майбутнє нації.

Другий урок

Читання уривків із тексту наперед підготовленими учнями.

Завдання.

- Які почуття переповнюють душу ліричного героя? (читцям передати, а слухачам відчутти)

Перевірка індивідуального самотійного домашнього завдання.

Аналіз епіграфа до поеми і вступу (до слів “Нема на світі...”) за питаннями:

1. Перекладіть і прокоментуйте епіграф “Послання”:

а) джерело епіграфа;

б) як епіграф вказує на адресата;

в) чи пов’язаний він із його назвою, жанром і текстом;

г) чи подібні настрої ліричного героя і емоційний тон епіграфічної цитати.

2. Чому Т. Шевченко звинувачує “народолюбців” у тому, що вони “Господа зневажають”, знайдіть образи-символи, розкрийте символізм.

3. Знайдіть два звернення-заклики, визначте адресатів, тон звернення.

4. Як ви розумієте слова “В своїй хаті своя правда, і сила, і воля.” Знайдіть у тексті рядки, що є їхнім смисловим продовженням.

5. Висновок.

Робота в групах

1 група (від слів “Нема на світі України ..” до “Якби ви вчились...”). 1.З’ясуйте значення поняття “космополітизм”

Космополітизм (від грец. громадянин світу) – ідеологія відмови від національної самобутності задля абстрактного і нереалістичного поняття вселюдської культури і традицій.

Учні записують визначення по ходу відповіді представника групи.

2. Де у цій частині автор наводить приклад космополітизму? Які художні прийоми використовує?

3. Знайдіть рядки, що звучать як інвектива по відношенню до панства. Поясніть символізм образів.

4. Виділіть і зачитайте місце у творі, де Шевченко виступає пророком. Прокоментуйте ці пророцтва, чи збулися вони?

5. Як ви розумієте рядки:

а) Умийтеся, образ божий

Багном не скверніте.

б) ... премудрих

Немудрі осудять.

6. Висновок.

2 група (від слів “Якби ви вчились...” до “Музика та й годі...”).

1. Як іронічний діалог між автор та освіченим паном допоміг викрити космополітизм останнього:

а) заперечення Бога та схиляння перед німецьким раціоналізмом;

б) орієнтація у питаннях походження своєї нації на судження німецьких істориків;

в) яке ставлення автора до слов'янофільних прагнень української еліти;

г) оцінка знань рідної мови.

2. Висновок.

3 група (від слів “ А історія!.. поема Вольного народа!” до “Свої кайдани, свою славу!”).

1. У чому протилежність поглядів на історію панства і автора?

2. Як Шевченко заперечує пишномовне, поверхнєве романтизування героїчного минулого?

3. Які важливі питання, що не втратили актуальності і сьогодні, сформулював автор?

4. Як Кобзар викриває прислужництво частини козацької старшини Москві та Варшаві?

5. Знайдіть реальні ознаки колоніальної політики Москви.

6. Вкажіть рядки, сповнені гіркої іронії як проти поміщиків, так і їхніх нащадків.

7. Висновок.

4 група (від слів “Доборолась Україна...” до кінця).

1. Поясніть цитату: “... гірше ляха свої діти її розпинають...”.

2. Як самі українці пояснюють таке ставлення? Як Шевченко оцінює це прагнення, який художній прийом використовує?

3. Знайдіть Шевченкове пророцтво.

4. Доведіть, що характер звернення змінюється (автор застерігає і водночас наставляє земляків).

5. Як ви розумієте рядки: “Отака-то наша слава”?

6. Розкрийте символізм образу могили.

7. За якої умови можливе майбутнє нації? Яким ви уявляєте душевний стан автора під час останнього звернення?

8. Висновок.

Експертна група.

Завдання: узагальнити звернення до національної еліти.

Звіт експертної групи

Шевченко вимагає від національної еліти:

1. Повного переродження, самоосмислення, діяльної любові до простого народу – це шлях до визволення України і дорога до Бога.

2. Усвідомлення національної самобутності України, її культури, мови, національних цінностей.

3. Переосмислення історії України шляхом детального вивчення не лише величних, а й трагічних сторінок; належної шани та відстоювання тих здобутків, які ціною крові далися нашим предкам.

4. Служіння нації, яке виявляється у єднанні з простим народом, відданості його інтересам заради майбутнього нації і держави.

- Звернімося ще раз до слів П. Куліша, що є епіграфом уроку. Чи актуальний твір сьогодні ?

Рефлексивно-оцінювальний етап.

1. Чого я навчився на уроці?
2. Що було найцікавішим і чому?
3. Які я виконував завдання, якими способами?
4. Які труднощі зустрічалися, як я їх долав?
5. Мій настрій на уроці.
6. Побажання (собі, вчителю).

Домашнє завдання (диференційоване):

Обов'язкове:

1. Вивчити напам'ять уривок від слів "Якби ви вчились..." до "Ким? за що закуті?"
2. Виписати і вивчити рядки з поеми, що стали афоризмами, уміти їх коментувати.

За бажанням:

1. Розказати, як автор у творі розв'язує проблему космополітизму.
2. Де можна застосувати здобуті на уроці знання? Написати есе (форма викладу довільна).